

Akademiseringen av officersutbildningen

Vad den handlar om och vad den är bra för

av Berndt Brehmer

DEN S K AKADEMISERINGEN av officersutbildningen är åter uppe till diskussion i olika sammanhang, om än mer i Försvarsmakens, FM, och Försvarshögskolans, FHS, korridorer än i offentligheten. Debatten i frågan tycks emellertid främst ske med ett begränsat fokus på kostnaderna för utbildningen och utan medvetenhet om den större förändring som akademiseringen syftade till. I denna korta artikel vill jag, som en av dem som s a s var med från början, påminna om detta större perspektiv och om vad som står på spel i debatten.

I det kalla och klara ljus som bara efterklokheten kan ge kan jag tycka att vårt största misstag var att välja termen ”akademisering” för projektet. Det har gett personer med begränsad erfarenhet av det svenska högskolesystemets möjligheter den felaktiga föreställningen att projektet gick ut på att göra om officersutbildningen med förebild i utbildningarna vid universitetens filosofiska fakulteter och lett till kritik från dem som nu upptäcker att det inte alls är det som det är frågan om, utan något helt annat.

När diskussionerna om det som sedermera blev den akademiska officersutbildningen tog sin början vid mitten av 1990-talet var skälet ett och endast ett: att förbättra officersutbildningen och se till att den förberedde officerarna för de nya uppgifter som de ställdes inför och inte för det gamla invasionsförsvaret.¹ Det fanns flera

tänkbara sätt att åstadkomma detta, men bedömningen var att det inte var möjligt att finna en hållbar lösning inom ramen för den existerande utbildningsstrukturen. Att bara förändra och modernisera utbildningen skulle inte räcka. Det krävdes ett mer radikalt grepp. Detta radikala grepp bestod i att inte bara förändra utbildningen av officerarna, utan i att förändra själva officersyrket från ett yrke till en profession, efter förebild i hur t ex ingenjör- och läkaryrkena utvecklats.

Förutsättningarna för en sådan förändring var goda i det att officerskåren redan hade flera av de attribut som utmärker en profession, t ex kåranda och yrkesetik. Det som saknades var den speciella intellektuella grund som en profession kräver, nämligen en bas både i vetenskap och i beprövad erfarenhet. Kort sagt, officersyrket måste få sin grund i en akademisk utbildning, som, med alla sina brister, ändå är det bästa sätt vi känner för att förbereda individen för en okänd framtid.

Förutsättningarna för en sådan professionsutbildning fanns emellertid inte när dessa diskussioner startade. Vid den tidpunkten var utbildningen vid FHS kursbaserad, snarare än ämnesbaserad. Det betyder att det inte fanns något naturligt sätt försäkra sig om en systematisk kunskapsbas – ett ”minne”, om man så vill – till stöd för professionen. Utan den övergripande styrning

som ett ämne ger kommer utbildningen att s a s börja på nytt med varje ny kurs och varje ny lärare; det sker ingen kumulativ utveckling av kunskapen på det sätt som sker när den förvaltas i ett ämne. Än värre ur ett professionsperspektiv är att det inte heller finns något sätt att åstadkomma en systematisk kunskapsutveckling som kan ligga till grund för den fortlöpande utvecklingen av professionen och dess anpassning till nya förutsättningar. Behovet av en sådan förmåga till förändring stod särskilt klart under mitten av 1990-talet då vi måste anpassa försvaret till de nya säkerhetspolitiska förhållandena efter Berlinmurens fall. För det krävdes att utbildningen också fick sin bas i forskning som kunde tjäna som den motor i utvecklingen som erfarenhet, den må vara aldrig så beprövad, sällan kan göra.

Det första steget mot en professionsutbildning blev därför att förändra officersutbildningen till en ämnesbaserad sådan. Det krävde att FHS inrättade ämnen som kunde bilda basen för en sådan utbildning. Resultatet blev bl a två ämnen som är unika för FHS, nämligen krigsvetenskap och militärteknik. Avsikten med båda dessa ämnen var att de skulle utvecklas till professionsämnen och utgöra kärnan i den högre officersutbildningen. Att de skulle vara professionsämnen innebar, och innebär att de inte bara skulle utmärkas av sina speciella studieobjekt: krig respektive teknik, utan också av ett speciellt perspektiv: officersperspektivet. Mer om detta perspektiv nedan.

Det stod klart redan från början att utvecklingen av nya ämnen inte var någon enkel och snabb process. Det var inte heller något som man kunde räkna med skulle ske av sig självt. Det behövdes en motor för att åstadkomma den. Insikten om detta avgjorde inriktningen när det gällde valet av examina. Sålunda inriktades arbetet med att söka examensrätt (som är det yttersta

tecknet på att man lyckats med sin akademisering) mot s k *allmänna akademiska examina* i krigsvetenskap på kandidat- och senare magisternivå för de delar av officersutbildningen som FHS då hade ansvar för, nämligen den s k stabsubildningen (som är grund för befordran till major/örlogskapten) och chefsutbildningen (som är grund för befordran till överstelöjtnant/kommandörkapten). Avsikten var att tvinga fram en satsning på utveckling av de unika ämnena så att FHS skulle kunna få examensrätt i dessa ämnen, något som FHS också lyckades med.

Att sträva efter examensrätt var ett viktigt mål, inte för att examenstitlarna betyder så mycket, utan därför att en skola med examensrätt kommer att ingå i det akademiska utvärderingssystemet som prövar att skolan uppfyller villkoren för examensrätt med jämna mellanrum. Examensrätten är därför en viktig del av kvalitetssystemet och så länge skolan får behålla den är det ett tecken på att den uppfyller de krav som ställs i det svenska akademiska systemet.

Oberoende av examensform är det viktiga för en professionsutbildning att den sker i för professionen väsentliga ämnen. Utbildningen ska syfta till att professionen ska kunna ta makten över, och driva, sin egen utveckling. Det är således inte fråga om att förmedla något slags allmän akademisk kompetens, att åstadkomma officerare som också är akademiker i tillägg till att vara officerare. I stället gäller det att utbilda *akademiska officerare*, d v s officerare som är akademiska i sitt förhållningssätt till det som är själva kärnan i deras profession: att kunna utöva den legala rätten att bruka våld till landets försvar genom att ha förmåga att leda väpnad strid. För det måste de förvärva inte bara de verktyg som behövs för att lösa de problem de möter i sin yrkespraktik utan också de verktyg de behöver för att kunna

utveckla och förnya sin profession. Det kräver en utbildning inriktad på det som är kärnan i professionen. Utbildning i statskunskap eller historia, hur förtjänstfull den än kan vara ur andra synpunkter, är inte tillräcklig för att förbereda en officer för sin yrkesutövning lika litet som den förbereder en läkare för hans eller hennes läkargärning. Det kan bara åstadkommas genom en utbildning i ämnen med relation till det som officeren faktiskt ska göra i sin yrkesutövning. Övriga ämnen i utbildningen utgör stöd för, och en inramning av, det som är kärnan i utbildningen.

En professionsutbildning måste emellertid också ha sin grund i forskning som syftar till att lösa de problem som officeren möter i sin yrkesutövning och som förser honom eller henne med de metoder som just dessa problem kräver för sin lösning. Bara en forskning som tar sin utgångspunkt i just dessa problem kan bidra till utvecklingen av professionen. Det är detta som är innebörden i att perspektivet i t ex krigsvetenskap är ett *officersperspektiv*. Det betyder inte att forskaren har officersbakgrund, även om det ofta kan underlätta att hitta relevanta och för professionen viktiga problem att ge sig på.

En professionsutbildning skiljer sig från en akademisk utbildning vid en samhällsvetenskaplig eller humanistisk fakultet i det att den innehåller inte bara teoretiska moment, utan också praktiska sådana. Det beror på att den inte bara ska förbereda för fortsatt karriär inom ett akademiskt ämne, utan ytterst för professionell verksamhet. Sålunda innehåller också en akademisk officersutbildning bedömandemetoder, stabstjänst, osv men den skiljer sig från en renodlad yrkesutbildning i det att man också kräver av de studerande att de skall ha förmåga

att reflektera över de metoder de får lära sig och deras grundvalar. Det är ett sätt att skapa en beredskap för förändring och frigöra från det litet krampaktiga fasthållandet vid metoder för vilka man inte känner grunden och som lätt blir följden i traditionella yrkesutbildningar. Men även om en professionsutbildning innehåller praktiska moment så betyder inte det att den studerande omedelbart efter utbildningen skulle vara redo att ta itu med alla de praktiska uppgifter som möter i yrkeslivet.² Också en nybliven officer kan kräva någon inskolning i form av handledd praktik, lik läkarnas AT-tjänstgöring. Men likt dem som gått igenom andra professionsutbildningar har den nyutexaminerade officeren en beredskap att lära som gör inskolningen kortare än den eljest skulle ha behövt vara.

Det är den ovan skisserade utvecklingen av officersyrket mot en profession med makt över sin egen utveckling som man ytterst ifrågasätter när man kritiserar akademiseringen av officersutbildningen. Syftet med den är inte att skapa officerare med både militär och akademisk kompetens som man ibland hör. Vore den det skulle den vara precis det slöseri med tid och resurser som kritikerna hävdar. Men syftet är ett annat. Det är att skapa officerare som har akademisk militär kompetens och förmåga att framgångsrikt ta sig an de utmaningar som Försvarsmakten ställs inför och utveckla sin förmåga när dessa utmaningar förändras, som de säkert kommer att göra i framtiden. Priset för att avbryta den utvecklingen kan komma att vara betydligt högre än den besparing man eventuellt skulle kunna göra genom något av de alternativ som förs fram i debatten.

Författaren är professor vid Försvarshögskolan och ledamot av KKrVA.

Noter

1. När arbetet med akademiseringen av officersutbildningen startade under senare hälften av 1990-talet var tidigare ÖB Bengt Gustafssons tanke om ett försvarsuniversitet i vilket officersutbildningen skulle ingå stendöd. Arbetet med att akademisera officersutbildningen måste därför starta från början, och drevs, får man nog säga, inledningsvis med visst motstånd både från FM och från Försvarsdepartementet. Arbetet drogs igång av FHS dåvarande rektor, generalmajor Karlis Neretnieks. Han ska dock inte lastas för alla de åsikter som framförs här, men han förtjänar en stor del av äran för att akademiseringsprojektet blev framgångsrikt.
2. Man har berättat för mig att detta inte var anorlunda förr.